

УДК 378.12:371.15:008

Л. О. СУЩЕНКО

доктор педагогічних наук, доцент
Класичний приватний університет

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА – ВЕКТОР БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОЦЕСУ ЙОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ

Статтю присвячено науковому обґрунтуванню сутності та особливостей культурологічної спрямованості професійної діяльності майбутнього педагога як домінанти високого рівня його професіоналізму.

Визначено, що культурно-освітнє середовище в просторі вищої школи сприяє не лише включенню особистості в ціннісно-смисловий світ культури, а й збереженню соціальної цілісності та особистісної самореалізації майбутнього педагога. Обґрунтовано концептуальні підходи до побудови внутрішньовузівського педагогічного процесу, який пробуджує в майбутнього вчителя бажання віднайти, особисто відчувти свої внутрішні сили й ресурси, створює умови для їх активного та успішного самовиявлення: активна суб'єктна й акмеологічна позиції майбутнього педагога; реалізація принципу самоактивності крізь призму його професійного самовдосконалення; розвиток рефлексивної культури майбутнього педагога; орієнтація на випереджальну стратегію “освіта впродовж життя”, на професійно-особистісний саморозвиток, де вчитель спроможний бути суб'єктом організації власного повноцінного життєвого простору.

Ключові слова: культурологічна спрямованість, професійна підготовка, майбутній педагог, професійне самовдосконалення.

Активні зрушення в інноваційному розвитку суспільства, поглиблення інтеграційно-глобалізаційних процесів, оптимізація соціально-культурного середовища перевели освіту та культуру в якісно новий стан. Аналізуючи останні тенденції епохальної модернізації й оновлення вищої освіти в широкому соціокультурному контексті, можна констатувати той факт, що нині актуальним постає збільшення інтересу до вивчення феномену гуманізації освіти, його духовного підґрунтя та ролі й місця в цьому процесі майбутнього педагога. З огляду на це проблема культурологічного виміру освітньої системи, до якої звертаються сучасні вчені, звучить з новою силою та актуальністю.

У контексті окресленої проблеми особливого значення для нашого наукового пошуку набувають психолого-педагогічні дослідження, присвячені таким її аспектам:

- теорія культури та культурної діяльності (О. Арнольд, Е. Баллер, В. Давидович, М. Дьомін, Л. Коган, О. Ханова та ін.);
- педагогічна культура як компонент підготовки майбутніх учителів (М. Васильєва, Т. Володько, Н. Воробйов, О. Гармаш, В. Гриньова, Т. Іванова, І. Зязюн, Н. Крилова, Н. Ничкало, О. Пехота, Г. Селевко, С. Шейко, П. Щербань та ін.);

– духовний розвиток особистості (В. Андрущенко, О. Артемонова, Г. Балл, І. Бех, З. Гіптерс, В. Євтух, С. Кримський, В. Сагатовський, Т. Сущенко, О. Хаустова, Д. Чернілевський та ін.);

– аспекти професійної діяльності майбутнього вчителя та шляхи формування його педагогічної культури (О. Абдулліна, Н. Бібік, А. Бойко, В. Гриньова, Н. Кічук, В. Лозова, В. Луговий, О. Савченко, Л. Хомич та ін.).

Аналіз публікацій засвідчує, що сьогодні недостатньо дослідженими залишаються важливі аспекти професійної діяльності майбутнього педагога в контексті його культурологічної спрямованості.

Мета статті полягає в з'ясуванні й науковому обґрунтуванні сутності та особливостей культурологічної спрямованості професійної діяльності майбутнього педагога як домінанти високого рівня його професіоналізму.

Варто зауважити, що значний інтерес для нашого дослідження становить думка Н. Крилової, яка вважає, що однією з головних умов культурологізації освіти є розвиток культурологічного підходу. Цей важливий методологічний підхід є сукупністю методологічних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального й психічного життя (зокрема сфери освіти та педагогіки) крізь призму системоутворювальних культурологічних понять (культура, культурні зразки, норми й цінності, устрій та спосіб життя, культурна діяльність, інтереси тощо). Авторка слушно акцентує на тому, що культурологічний підхід змінює саме уявлення про засадничі цінності вищої освіти як винятково інформаційно-знаннєві й пізнавальні, нівелює вузьконаукову зорієнтованість її змісту та принципів побудови навчального плану, розширює культурні основи й зміст навчання та виховання, вводить критерії продуктивності й творчості в діяльність суб'єктів педагогічного процесу [4, с. 65].

Важливою умовою високої якості освіти є соціально-культурне середовище – актуальний простір життєдіяльності особистості, умова формування й реалізації її інтелектуальних, психічних та фізичних можливостей. Людинотворчі можливості “зони найближчого розвитку” було розкрито в межах культурно-історичної концепції, що тлумачить становлення та розвиток особистості як опосередкований спілкуванням процес освоєння й присвоєння індивідом цінностей культури (Л. Виготський).

Надважливу роль в освітньому процесі відіграє морально-духовна складова культурного оточення. Тому важливою умовою соціалізації та самореалізації особистості є насичення соціально-культурного середовища образами та символами. У зв'язку із цим важливим ресурсом освітньої діяльності є особистість викладача, здатна впливати на студента завдяки: по-перше, змісту ментального та ціннісно-нормативного світу педагога; по-друге, цінностям та особистісним якостям викладача; по-третє, особливій духовній енергії педагога, під впливом якої відбувається творення іншої особистості.

Важко заперечувати, що культурно-освітнє середовище сприяє не лише включенню особистості в ціннісно-смісловий світ культури, а й збе-

реженню соціальної цілісності та особистісної самореалізації. Ідеться також і про соціально-педагогічний аспект досліджуваної проблеми, відповідно до якого культурно-освітнє середовище – це сукупність умов і можливостей особистісного розвитку, що цілеспрямовано створюються різними суб'єктами педагогічного процесу та формують соціально-культурне середовище життєдіяльності особистості.

Культурологічна спрямованість, на думку Л. Ковальчук і М. Коник, є важливою властивістю особистості викладача вищої школи, яка визначає його світоглядні позиції, творчий потенціал, систему цінностей, переконань, смаків, ціннісно-емоційне ставлення до себе, до студентів, до колег, до науки, предмет якої він викладає, до культурно-духовних надбань, способу життя тощо. Вона органічно пов'язана з педагогічною спрямованістю й характеризує рівень професійних домагань педагога, його професійної культури, культури професійного мислення, культури поведінки та мовлення тощо [3, с. 203].

Відповідно до концепції В. Буряка, “викладач повинен бути людиною високої культури, щоб виховувати студентів культурними людьми, спрямовувати їх до самовдосконалення в плані культури, що буде сприяти їх творчому саморозвиткові. Чим вищою є культура людини, тим більше вона позначається власне на змісті та характері спілкування. Особистість з глибокими та різнобічними знаннями викликає не лише інтерес, бажання спілкування з нею, притягує до себе, але й сама шукає взаєморозуміння, контактів, способів передання своїх думок та почуттів іншим людям” [2, с. 21].

У науковому доробку “Мораль перед викликами сучасності” вчені-дослідники акцентують увагу на тому, що важливим чинником входження особистості у світ культури є налаштованість на спільний пошук істини, взаємна приязнь у пошуковому процесі, де кожна думка, часом парадоксальна, не заперечується, не стає предметом категоричного сприйняття чи навіть огульної критики її автора, а обговорюється в аспекті її можливого внеску у творчий процес. Опора на теоретичні засади етики, що побудована на ідеї розуміння людини, – необхідна умова науково обґрунтованого підходу до виховного процесу з метою уникання суб'єктивізму в розумінні людської природи та мети виховного процесу. Етична теорія закріплює загальноцінне в досвіді людських відносин, що гарантує єдність двох складових змісту виховання інтересу особистості та всезагального інтересу на рівні суспільства й людства, метою яких є збереження планетарного життя та розвиток людства у формах творчості відносин, розумної організації життя на всіх його рівнях та творення умов для творчої реалізації кожної особистості відповідно до дарованих природою здібностей [7, с. 11, 16].

Отже, очевидно, що будь-яке ставлення людини до світу загалом і педагога зокрема містить моральну складову, яка досягає завершеного розвитку на рівні духовного утвердження особистості. Морально-культурологічна регуляція функціонує, насамперед, як авентично-особистісна самоор-

ганізація та саморегуляція. Моральні принципи та норми як скеровуючий зміст автентичної саморегуляції особистості утворюють когнітивне підґрунтя її культуроспрямованості.

Виникає гостра необхідність у цілеспрямованому насиченні культурно-освітнього середовища такими педагогами, що уособлюють базові цінності культури, втілюючи найкращі якості людства.

На основі аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження можна стверджувати, що через культурологічну спрямованість діяльності майбутнього учителя відображаються його професійні цілі, мотиви, знання, уміння, якості, здібності, ставлення, що є феноменом вияву педагогом власного “Я” у професії та функціонує через суб’єктивний духовний світ кожної особистості.

Відома дослідниця проблем педагогічної взаємодії суб’єктів педагогічного процесу В. Гриньова стверджує, що “професійно-педагогічна культура є педагогічною системою і водночас елементом її, особистісним утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв’язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх” [5, с. 355–356].

Уявлення про багатовимірність та багатоаспектність особистості майбутнього педагога покладено в основу концепцій сучасних дослідників, які переконливо доводять, що його професійна компетентність у своїй сфері має вирішальне значення для досягнення успіху у відповідальній, соціально значущій справі – справі викладання й виховання, бо чим більше він володіє закономірностями перебігу педагогічного процесу, тим технологічніше впливає на формування життєвого досвіду учня. Для успішної реалізації цих завдань набувають вагомого значення вивчення й розуміння сутності, що педагог має знати, як дійти до вершин успішного розвитку педагогічної майстерності та досконалості, максимально наблизитись до повного відображення в педагогічному процесі своєї сутнісної духовної природи [8, с. 72–73].

У цьому розумінні питання самовдосконалення й самореалізації тісно пов’язані з поняттям педагогічної майстерності, бо дії майстра завжди досконалі. Можна бути професійно компетентним педагогом, тобто вільно орієнтуватись у предметній сфері, системно сприймати та діяти в педагогічній реальності, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію (на відміну від технократичної), уміти узагальнювати й передавати свій досвід іншим колегам, бути здатним до рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями, але при цьому не бути майстром, а отже, не досягати вагомого і якісного результату в учінні. Щоб бути майстром, необхідно володіти не тільки особистісно-професійною неповторністю, унікальністю, власним стилем діяльності та концептуальністю професійного мислення [1].

Отже, враховуючи сучасні тенденції та нові цільові установки в освітній сфері, які орієнтують на здатність педагога до саморозвитку, самоос-

віти та самовиховання на постійній основі, працювати в атмосфері безперервного творчого пошуку, експерименту на засадах проектування, глибокого аналізу, усебічного осмислення, самоконтролю, трансформуючи теоретичні та методичні рекомендації в конкретні педагогічні дії. Насамперед, ідеться про високий рівень професіоналізму майбутнього педагога крізь призму систематичного його самовдосконалення.

Це значною мірою змінює характер підготовки педагогічних кадрів у ВНЗ, оскільки фахівець-виконавець уже не може задовольнити запитів суспільства. Сьогодні вкрай потрібен високодуховний педагог-професіонал XXI ст., який має високий рівень загальної та педагогічної культури (культура мислення, розуму, почуттів, поведінки, педагогічної праці, культури зовнішнього вигляду, професійного педагогічного спілкування, самоосвіти), є носієм нових цінностей гуманістичного спрямування, організатором оптимальної суб'єкт-суб'єктної розвивальної взаємодії учнів та педагога, створюючи етикоорієнтоване середовище на засадах морально визначеного змісту навчання.

Вельми актуальною нам видається потреба у створенні такої інтенційної моделі вищої професійної освіти, де головний суб'єкт навчання (майбутній педагог) стане активним учасником акмеорієнтованого процесу розвитку та саморозвитку, орієнтуючись на високі професійні досягнення, а головною ознакою його професіоналізму стане готовність до творчого розв'язання професійних ситуацій і завдань засобами наукового пошуку.

Щоб відповідати викликам нового часу та запитам шкіл XXI ст., учителі повинні мати відповідні інтелектуальні та моральні якості, а також навички критичної рефлексії, яка є інструментом для мислення й вирішення професійних проблем. Отже, потрібно сприймати професіоналізм учителя "не як тренування в техніці викладання, а як підготовку інтелектуала, який здатний змінюватися" [6, с. 35].

У зв'язку із цим можна дійти висновку, що для осмислення актуальності й науково-теоретичної постановки проблеми професійного саморозвитку особистості майбутнього педагога як нового погляду в межах утвердженого світогляду вітчизняної психолого-педагогічної науки до сьогодні визріли необхідні передумови й методологічні орієнтири, а саме:

– ідея суб'єктності, що бере свій початок з фундаментальних положень Б. Ананьєва, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна й заснована на розумінні того, що якщо людина виявляє активність, то вона є її ініціатором, якому належить пріоритет та свобода вибору у визначенні своїх життєвих цілей і планів, а також до розуміння того, що людина є "автором", "суб'єктом своєї життєдіяльності", своєї долі й своєї біографії;

– ідея унікальності внутрішнього світу людини, саморозвитку її як суб'єктивної реальності, що знайшла своє відображення в працях Т. Березіної, І. Беха, Є. Ісаєва, І. Кона, В. Маралова, Б. Мастєрова, В. Слободчикова, А. Спіркіна, В. Століна, Г. Цукерман, І. Чеснокової та ін.;

– ідея гуманістичної психології про самоактуалізацію педагога як вищу форму його саморозвитку, тобто його здатності бути тим, ким він спроможний бути, реалізувати те, що в ньому закладено, відповідно до власних вищих потреб – Істини, Красоти, Досконалості тощо, спрямованих на виконання свого призначення й місії, обґрунтована в працях А. Маслоу, Г. Олпорта, К. Роджерса, В. Франкла та ін.

Виходячи із цього, вчені-акмеологи доходять висновку, що для прогресивного самовдосконалення особистості педагога необхідна органічна єдність процесів професійного виховання, соціалізації й водночас процесів професійного самовиховання та саморозвитку. Пояснюють вони це тим, що не тільки добре організовані й розвивальні умови середовища сприяють повноцінному професійному розвитку особистості педагога, оскільки вони є лише передумовою, можливістю, яку особистість повинна перетворювати на необхідність і дійсність. Особистість педагога сама має стати активною, проблемно ставитися до себе й довкілля, перебувати в постійному процесі самопізнання, самовдосконалення та самоактуалізації. Вона повинна постійно усвідомлювати себе як справжній суб'єкт своєї професійної життєдіяльності, безперервно турбуватися про своє самоствердження та самовдосконалення, а в продуктах своєї педагогічної діяльності створювати значущий для всіх результат, що відкриває нові перспективи розвитку як для себе, так і для людей, які її оточують.

Професійний саморозвиток – це, за нашим визначенням, організація такого внутрішньовузівського педагогічного процесу, який пробуджує в майбутнього учителя бажання віднайти, особисто відчути свої внутрішні сили й ресурси, створює умови для їх активного та успішного самовиявлення; педагогічно грамотно підтримує й супроводжує цей шлях до мети.

Підсумовуючи, зауважимо: наведені дані дають можливість зробити певні висновки.

1. В основі професійного саморозвитку педагога, руху до найкращого в собі лежить активна суб'єктна позиція. Учитель проходить стадії розвитку професіоналізму через загострення й руйнування внутрішніх суперечностей, етапи та рівні особистісно-професійного розвитку (самовизначення, адаптація, самовиявлення, самореалізація). На розвиток професіоналізму впливають зовнішні та внутрішні умови (здібності та задатки самого педагога, особливості середовища – культурного, сімейного, професійного, особливості самопізнання й рефлексивної компетентності), при цьому можливі прогресивні та регресивні вектори розвитку педагога, наявність професійних деструкцій.

2. Акмеофакторами, що сприяють особистісно-професійному розвитку педагога, є його акмеологічна позиція (інтегративна система ставлень до тих чи інших аспектів дійсності, що виявляються в поведінці, діях і вчинках); психологічна готовність до професійної діяльності в умовах постійних змін (внутрішня властивість особистості, єдність її мотиваційних, пізнавальних, емоційно-вольових і рефлексивних проявів, забезпечуючи

успішне розв'язання професійних ситуацій та завдань) і творчий потенціал (складник процесу самореалізації, готовність та здатність особистості до змін, долаючи стереотипи).

3. Реалізація принципу самоактивності крізь призму професійного саморозвитку педагога, тобто мотивація до самостійного, ініціативного його переходу на якісно новий рівень власного розвитку. Ідеться про глибоке усвідомлення майбутніми вчителями місця цінності самовдосконалення в загальній ієрархії цінностей, стійкого інтересу у сфері особистісно-професійного зростання; наявність знань про сутність, зміст, ознаки, складники та етапи професійного саморозвитку; прояв не стимульованої ззовні активності, нестандартність дій у роботі над собою; здатність легко продукувати велику кількість ідей.

4. Розвиток рефлексивної культури майбутнього педагога. Технології розвитку рефлексивної культури допомагають учителю сформулювати одержані результати, скорегувати власний професійний шлях, планувати свою діяльність, надавати оцінку та самооцінку власним діям. Використання інноваційних технологій процесу формування рефлексивної позиції педагога забезпечує здатність осмислювати педагогічні явища та ситуації багатогранно, з різних поглядів, виділяючи окремі аспекти аналізу, встановлюючи між ними взаємозв'язки; аналізувати власну особистість і діяльність з позиції іншого чи з позиції нового знання; визначати шляхи професійного самовдосконалення з урахуванням власного досвіду; можливість вибудовувати шляхи особистісно-професійного саморозвитку на основі адекватної самооцінки, реального оцінювання своїх можливостей.

5. Орієнтація на випереджальну стратегію “освіту впродовж життя”, на професійно-особистісний саморозвиток, де вчитель спроможний бути суб'єктом організації власного повноцінного життєвого простору. Саморозвиток педагогів являє собою органічну складову безперервної педагогічної освіти, хоча й досить специфічну. Професійне самовдосконалення є безперервним процесом, який діалектично розвивається, тож і його мета, і уявлення щодо ідеалу теж постійно змінюються, а вимоги до нього постійно зростають. На практиці це простежується в тому, що мета саморозвитку, по суті, є недосяжною, вона постійно змінюється. Отже, межі розвитку особистості не існує.

Неперервна освіта реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, які є продовженням попередніх і передбачають підготовку до можливих наступних ступенів; формування потреби й здатності особистості до самонавчання, здійснюючи практичну реалізацію освітньої політики як пріоритетної функції держави.

Висновки. Отже, доходимо висновку: професійний саморозвиток педагога постає як процес активного створення особистістю, котра розвивається, життєвих відносин, визначення за їх допомогою свого “професійного життєвого простору”, створення умов і перспектив для її подальшого

вдосконалення. Особистість педагога, яка постійно саморозвивається й самоактуалізується, свідомо формує перспективну стратегію свого професійного життя, де визначальним є проблемне ставлення до довкілля, інших людей і самого себе, яке, у свою чергу, звільняє особистість від безпосередньої дійсності й допомагає їй ставати творчим суб'єктом своєї професійної життєдіяльності. У зв'язку із цим особливістю особистості педагога, яка саморозвивається й самоактуалізується, стає більш чітке усвідомлення двох складових її професійного життя як суб'єктивної реальності: навколишнього світу, професійної культури та її власного внутрішнього світу, унаслідок чого відбувається сходження з адаптивного типу в реалізації нею своїх професійних відносин як наслідок “професійного відтворення” (за якого педагог, хоча й може бути суб'єктом професійної праці, пізнання та спілкування, але не виступає суб'єктом свого життєздійснення) до перетворювальної – професійної життєтворчості (за якої педагог є суб'єктом усіх форм своєї соціально-духовної активності, до її об'єктів обов'язково включене й професійне життя педагога).

Перспективи подальших наукових пошуків полягають у дослідженні особливостей процесу формування готовності майбутніх педагогів сприйняття цінності саморозвитку.

Список використаної літератури

1. Біла книга національної освіти України / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, В. Г. Кремень та ін. ; НАПН України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Інформ. системи, 2010. 340 с.
2. Буряк В. Викладач університету: вимоги до особистісних і професійних рис. *Вища школа*. 2010. № 3–4. С. 11–35.
3. Ковальчук Л., Коник М. Культурологічна спрямованість як ознака високого рівня професіоналізму викладача вищої школи. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2009. Вип. 25. Ч. 1. С. 197–205.
4. Крылова Н. Б. Культурологизация образования. Москва : Народное образование, 2000. 272 с.
5. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посібник / за ред. В. І. Лозової. Харків : ОВС, 2006. 496 с.
6. Нагач М. В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 279 с.
7. Скотна Н., Мовчан В. Мораль перед викликами сучасності. *Вища школа*. 2014. № 2. С. 7–16.
8. Сущенко Л. О. Теоретичні і методичні засади організації науково-дослідної роботи майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2014. 533 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.

Сущенко Л. А. Культурологическая направленность профессиональной подготовки будущего педагога – вектор непрерывного процесса его самосовершенствования

Статья посвящена научному обоснованию сущности и особенностей культурологической направленности профессиональной деятельности будущего педагога как доминанты высокого уровня развития его профессионализма.

Установлено, что культурно-образовательная среда в пространстве высшей школы способствует включению личности не только в ценностно-смысловой мир ку-

льтуры, но и сохранению социальной целостности и личностной самореализации будущего педагога. Обоснованы концептуальные подходы к построению внутривузовского педагогического процесса, который пробуждает у будущего учителя желание найти, ощутить свои внутренние силы и ресурсы, создает условия для их активного и успешного самовыражения: активная субъектная и акмеологическая позиции будущего педагога; реализация принципа самоактивности через призму его профессионального саморазвития; развитие рефлексивной культуры будущего педагога; ориентация на опережающую стратегию “образование в течение жизни”, на профессионально-личностное саморазвитие, где учитель способен быть субъектом организации собственного полноценного жизненного пространства.

Ключевые слова: *культурологическая направленность, профессиональная подготовка, будущий педагог, профессиональное самосовершенствование.*

Sushchenko L. Culturological Orientation of Professional Training of the Future Teacher is a Vector of the Constant Process of his Professional Self-Perfection

The article is devoted to the scientific substantiation of the essence and peculiarities of the culturological orientation of the professional activity of the future teacher as the dominant of the high level of development of his professionalism.

It is determined that the cultural and educational environment in the space of higher education contributes to the inclusion of the individual not only in the value-semantic world of culture, but also to the preservation of the social integrity and personal self-realization of the future teacher. Conceptual approaches to building an intra-university pedagogical process are grounded, which awakens the future teacher's desire to find, to feel their internal forces and resources, to create conditions for their active and successful self-expression:

- the basis of professional self-development of the teacher, the movement to the best in itself is an active subjective position. The teacher passes the stages of development of professionalism through the aggravation and destruction of internal contradictions, stages and levels of personal and professional development (self-determination, adaptation, self-expression, self-realization);*
- as acmeophactors that contribute to the personality-professional development of the teacher is his acmeological position; psychological readiness for professional activity in conditions of constant changes and creative potential (component of the process of self-realization, readiness and ability of the individual to changes, overcoming stereotypes);*
- implementation of the principle of self-activity through the prism of professional self-development of the teacher, that is, the motivation to an independent, initiative to add it to the transition to a qualitatively new level of own development;*
- development of the reflexive culture of the future teacher;*
- focusing on the overarching strategy of “life-long education”, on professional self-development, where the teacher is able to be the subject of organization of his own valuable living space.*

Key words: *cultural orientation, vocational training, future teacher, professional self-improvement.*